

ДІАГНОСТИКА ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

DIAGNOSIS OF FEATURES OF EMOTIONAL MENTALITY OF HIGHER EDUCATION SEEKERS OF FUTURE TEACHERS

У статті представлено результати теоретичного і емпіричного дослідження особливостей емоційного інтелекту здобувачів вищої освіти, майбутніх педагогів, першого року навчання. В період ранньої дорослості людина є максимально здатною до продуктивної праці, навчання, творчості, формування евристичного мислення, але залежить від власних емоційних станів. Однією з умов, що визначають психологічне благополуччя, особисте щастя та професійну успішність є розвинутий емоційний інтелект (EQ).

У результаті теоретичного аналізу було виявлено, що високо розвинутий емоційний інтелект є професійно важливою характеристикою майбутнього педагога. (EQ) – це здатність розуміти, аналізувати і контролювати власні почуття та емоції, а також – вміння відчувати та розуміти настрої оточення. Особистість, яка не вміє керувати своїми емоціями, є емоційно незрілою. У міру своєї зрілості, кожен повинен навчитися емоційної інтелігентності. Завдяки цьому спілкування стає більш ефективним, а стосунки як в професійній діяльності так і в особистому житті – гармонійними.

Узагальнені результати емпіричного дослідження показали, що у досліджуваних здобувачів вищої освіти майбутніх педагогів недостатньо розвинуті структурні компоненти цієї якості. Більшість респондентів мають низький загальний рівень емоційного інтелекту, лише третина досліджуваних – достатній рівень.

Перспективами подальшого дослідження є поглиблене вивчення гендерних відмінностей розвитку емоційного інтелекту здобувачів вищої освіти майбутніх вчителів, вивчення впливу емоційного інтелекту на соціально-психологічну адаптацію майбутніх педагогів, розробка шляхів та засобів розвитку емоційного інтелекту та формування комунікативної компетентності в процесі ранньої професіоналізації.

Ключові слова: емоції, емоційний інтелект, емоційна зрілість, здобувач вищої освіти, управління емоціями.

The article presents the results of theoretical and empirical research of the peculiarities of emotional intelligence of students, future teachers, the first year of study. In early adulthood, a person is most capable of productive work, learning, creativity, the formation of heuristic thinking, but depends on their own emotional states. Developed emotional intelligence (EQ) is one of the conditions that determine psychological well-being, personal happiness and professional success.

As a result of theoretical analysis, it was found that highly developed emotional intelligence is a professionally important characteristic of the future teacher. (EQ) is the ability to understand, analyze and control one's feelings and emotions, as well as the ability to feel and understand the mood of others. A person who does not know how to control his emotions is emotionally immature. As you grow older, everyone should develop emotional intelligence. As a result, communication becomes more effective, and relationships both in professional activities and in personal life – harmonious.

The generalized results of empirical research have shown that the studied structural components of this quality in students of future teachers are underdeveloped. Most respondents have a low overall level of emotional intelligence, only a third of respondents – a sufficient level.

Prospects for further research are in-depth study of gender differences in the development of emotional intelligence of future teachers, studying the impact of emotional intelligence on socio-psychological adaptation of future teachers, developing ways and means of developing emotional intelligence and communicative competence.

Key words: emotions, emotional mentality, emotional maturity, higher education seekers, emotion management.

УДК 159.922.8

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2022.38.7>

Шайда Н.П.

к. психол. н., доцент,
завідувач кафедри загальної психології,
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»

Шайда О.Г.

к. психол. н.,
доцент кафедри медико-біологічних
основ
охорони життя та цивільного захисту
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»

Мухіна В.В.

к. пед. н.,
старший викладач кафедри загальної
психології,
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»

Постановка проблеми. Одним із головних завдань вдосконалення освітнього процесу у сучасних університетах є сприяння особистісному розвитку здобувачів вищої освіти, формування їх готовності до майбутньої професії. Вивчення основних емоційних властивостей є необхідним у становленні майбутнього вчителя, адже засвоєння найсуттєвіших експресивних якостей людини надає сприятливих умов спілкуванню і взаємодії з усіма суб'єктами освітнього процесу. Сучасний вчитель повинен мати відповідні професійно важливі якості, в тому числі володіти високим рівнем емоційної компетентності: вміти визначати і розуміти емоційні стани, регулювати власні емоції, володіти методами емоційного впливу для створення сприятливого клімату

в педагогічному колективі та шкільному класі. Адже реалізувати навчальні цілі у школі без безпечного емоційного середовища неможливо. З огляду на це актуальним є вивчення особливостей емоційного інтелекту у здобувачів вищої освіти майбутніх педагогів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на яку спирається автор.

Проблемі вивчення емоційного інтелекту присвячено низку наукових праць закордонних вчених, зокрема Р. Бар-Она, Д. Гоулмана [4], Д. Майера, П. Салоуея [15], Д. Карузо, У. Пейна [16], К. Петридіса, Л. Фельдман Барретт [14] та ін., які визначили сутність означеного феномену та вивчали фактори, що сприяють його розвитку.

В Україні вивчення емоційного інтелекту набуло значного поштовху у зв'язку з дослідженнями О. М. Амплеевої [1], І. М. Андреевої, І. Ф. Аршави, О. С. Верітової [3], С. П. Дерев'янка [5], М. Й. Казанжи [6], В. Ф. Калошина [7], Н. В. Ковриги, Е. Л. Носенко [10], О. В. Милославської [9], О. П. Саннікової, О. Я. Чебикіна та ін. Вчені досліджують структуру емоційного інтелекту, умови і фактори його розвитку, особливості діагностики і вимірювання тощо. Їхні дослідження переконливо доводять, що успіх людини як особистості і професіонала значною мірою залежить від розумного володіння емоціями або емоційним інтелектом.

Виклад основного матеріалу. Метою дослідження стало вивчення психологічних особливостей емоційного інтелекту здобувачів вищої освіти майбутніх педагогів 1 року навчання.

Експериментальна частина дослідження проводилась у листопаді-грудні 2021 року на базі ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Вибірку склали студенти 1 курсу педагогічного, філологічного та факультету підготовки вчителів початкових класів у кількості 58 осіб. Середній вік досліджуваних 17-19 років. Слід зазначити, що здобувачі вищої освіти адекватно поставились до пропозиції взяти участь у експерименті, виявили живу зацікавленість не лише до процедури дослідження, а й до його результатів. Усі бажаючі респонденти після закінчення діагностичної роботи могли отримати консультацію у практичних психологів кафедри загальної психології ДДПУ.

Для досягнення поставленої мети і вирішення завдань дослідження в експериментальній частині роботи було використано наступні методи і методики: спостереження, бесіди, тестування, методи математико-статистичної обробки даних.

Аналіз результатів психологічного дослідження за допомогою методики «Тест емоційного інтелекту» (Н. Холл) [11] показав наступне:

51% респондентів (28 осіб) мають низький рівень емоційної поінформованості. Це вказує на недостатній рівень знань про емоційну сферу людини і відсутність зацікавленості в пізнанні як своїх власних емоцій, так і емоцій інших людей. Це досить тривожний факт, адже відомо, що усвідомлення своїх емоцій допомагає людині краще адаптуватися до викликів у житті, використовувати дієві стратегії протистояння стресу й іншим психологічним функціональним розладам.

42% (23 осіб) мають середній рівень емоційної обізнаності і лише 7% респондентів – високий. Ці студенти мають відповідні знання і уявлення про емоційну сферу людини, обізнані про свій внутрішній стан, а це дає додатковий ресурс для пошуку дієвих стратегій самомотивації і управління своїми емоційними станами (див. рис. 1).

Результати дослідження за шкалою «Управління емоціями» показали, що 87% опитаних (48 осіб) є емоційно ригідними і негнучкими. Для них є характерним «в'язкість» емоцій, надмірна фіксація на значущих подіях, об'єктах, психотравмуючих обставинах, невдачах і образах, хвилюючих темах тощо. У більшості випадків у ситуації сильної емоційної напруги такі респонденти не здатні конструктивно приймати рішення, застосовувати операції мислення (аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення тощо), керуватись логікою розмірковувань. Почасти вони спираються на свої власні емоції та почуття, не вміють доволіно регулювати власну емоційну сферу. Їм складно міняти інтенсивність прояву своїх переживань, що затрудняє соціальну взаємодію з оточуючими людьми і може бути однією із причин конфліктної поведінки.

Рис. 1. Співвідношення показників емоційної обізнаності у досліджуваних першокурсників, n=58

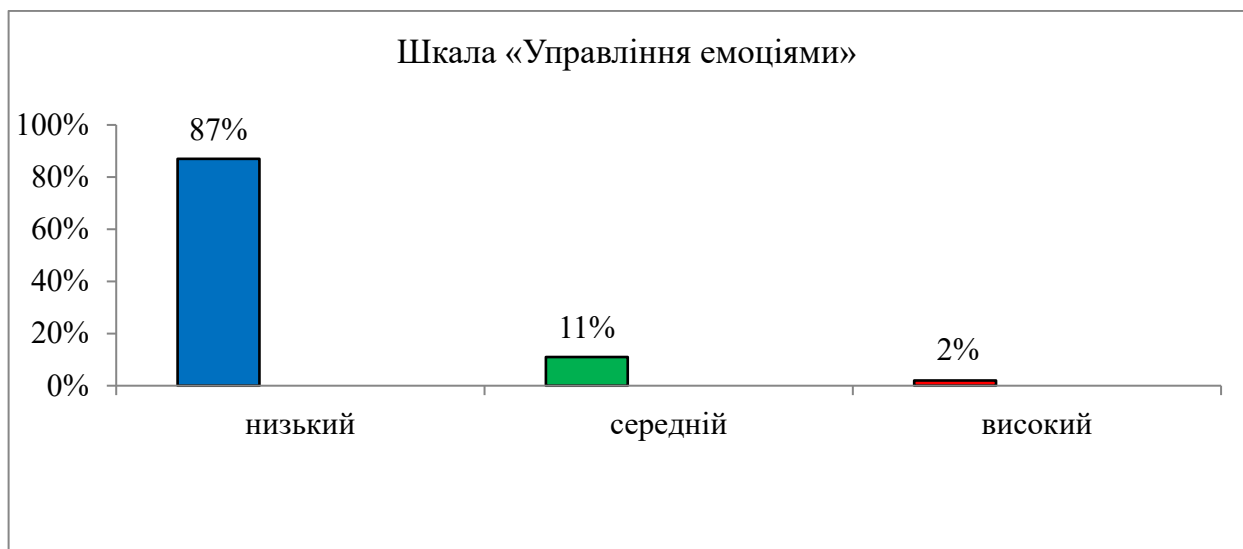
За результатами тестування 11% (6 осіб), мають середній рівень управління емоціями і тільки 2% (одна людина) – високий (див. рис. 2). Для них характерно бути відкритим до своїх емоцій і станів інших людей, готовність прийняти їх. Респонденти цієї групи вміють впливати на себе та інших, задіюючи емоційний потенціал.

Результати дослідження за шкалою «Самомотивація» показали, що 64% (35 осіб) опитаних мають низький рівень самомотивації. Респонденти цієї групи пасивні, безініціативні, не впевнені в собі, часто переживають безпорадність, апатію, пригніченість, коли зустрічаються з незручними, неприємними, складними ситуаціями. Ці студенти почасти не можуть впливати на свій настрій, не вміють мотивувати себе на досягнення мети. Вважаємо, що цей факт багато в чому зумовлений і труд-

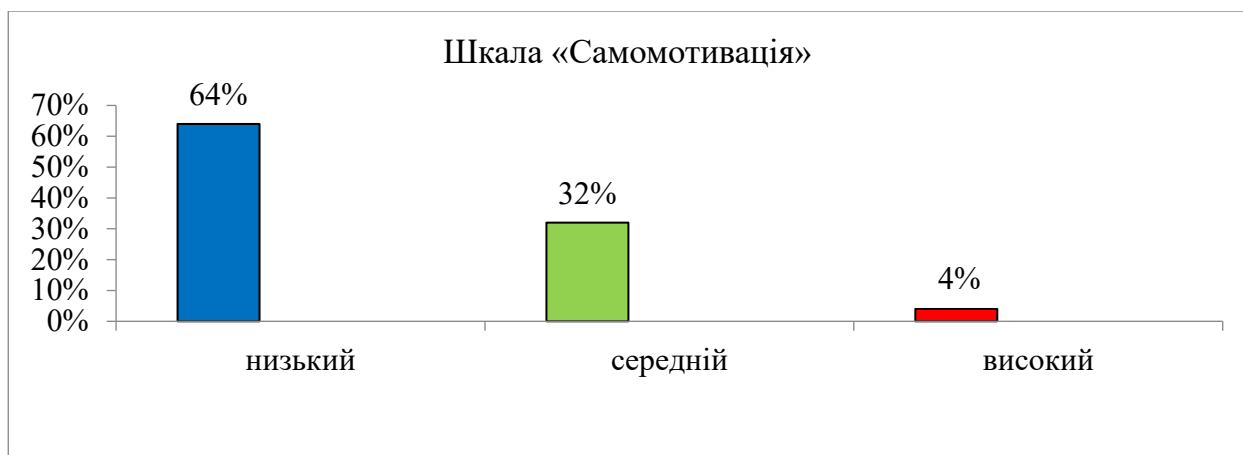
нощами адаптації до навчання у виші, адже дослідження проводилося на початку навчального року. Однак саме самомотивація створює умови для руху вперед і є важливою складовою успішного життя і професійного розвитку особистості.

32% (18 осіб) першокурсників мають середній рівень мотивації і 4% (2 особи) – високий. Ці дані свідчать про те, що лише 36% опитаних вірять у себе та свої можливості, намагаються налаштувати, мотивувати себе на досягнення успіху, прагнуть довільно керувати своїми емоціями. Самомотивація дає можливість досягати не лише тих цілей, які ставить перед індивідом зовнішнє середовище, але й тих, які ставить для власного розвитку, зміни власного життя сама людина (див. рис. 3).

Показники емпатії респондентів вивчалися за допомогою діагностики емпатійного потен-

Рис. 2. Співвідношення показників за шкалою «Управління емоціями» у досліджуваних першокурсників, n=58

Рис. 3. Співвідношення показників за шкалою «Самомотивація» у досліджуваних першокурсників, n=58

ціалу особистості (методика І. І. Юсупова [12]) та тесту EG Н. Холла [11]

Емпатія (англ. empathy від (грец. patho) – співпереживання) – розуміння стосунків, почуттів, психічних станів іншої особи в формі співпереживання. [11]. Це здатність поставити себе на місце іншої людини і проявити чуйність до неї. Емпатія – це широке поняття, яке стосується не лише емоційних, а й когнітивних реакцій людини на переживання іншого. Емпатія збільшує ймовірність допомагати іншим і виявляти співчуття. Емпатія є складовою людської моралі.

Узагальнені результати фактичних даних за означеними діагностичними методиками показав, що 23 особи (42%) мають низький рівень емпатії; 26 осіб (47%) – середній і 6 осіб (11%) – високий. Це вказує на те, що більшість першокурсників – (58%) здатні зосереджуватися на емоційному стані іншої людини, можуть зрозуміти емоції інших, в змозі поставити себе на місце партнера по спілкуванню, розділити його переживання та проявити чуйність і увагу, надати допомогу (див. рис. 4).

Діагностика вмінь розпізнавати емоції інших людей показала, що 60% опитаних (33 особи) мають низький показник за цією шкалою, тобто не вміють розпізнавати емоції, розуміти наміри, мотивацію та бажання як інших людей, так і свої власні. Також вони не вміють керувати своїми емоціями та емоціями інших людей з метою вирішення практичних завдань.

36% респондентів мають середній і лише 4% (2 особи) – високий рівень розвитку вмінь розпізнавати емоції інших (див. рис. 5).

Загальні результати визначення рівня емоційного інтелекту досліджуваних першокурсників представлені на рис. 6.

Аналіз фактичних даних показав, що 73% респондентів (43 особи) мають низький загальний рівень емоційного інтелекту, 27% (15 осіб) – середній. Респондентів загаль-

ного високого рівня емоційного інтелекту не виявлено.

Таким чином було визначено, що більшість опитаних нами першокурсників (73% від загальної вибірки) не здатні чітко розуміти, які саме емоції вони переживають, ідентифікувати їх, усвідомлювати, що з ними відбувається у той чи інший момент. Почасти вони не можуть висловити словами сутність своїх переживань, тобто майже не диференціюють зміни свого емоційного стану і, як наслідок, не вміють ефективно управляти своєю поведінкою. Вони не помічають і не розрізняють емоції оточуючих людей, не вміють визначати зміни у їх емоційному стані, а тому й не здатні до співчуття, є «емоційно закритими».

Однак 27% респондентів, які мають середній рівень розвитку емоційного інтелекту, прагнуть до розуміння себе і людей, які їх оточують, хочуть бути емоційно обізнаними, здатні до емпатії, можуть і хочуть бути успішними як в особистому житті так і у соціальній взаємодії, в досягненні поставлених цілей.

Висновки. Емоційний інтелект (EQ) – є інтегративною якістю особистості. Розвинений емоційний інтелект – запорука відчуття щастя та успішної самореалізації, ефективної комунікації та партнерства. Особистість, яка не вміє керувати своїми емоціями, є емоційно незрілою. У міру своєї зрілості, кожен повинен навчитися емоційної інтелігентності, тобто здатності ідентифікувати власні емоції та розрізняти емоції інших, виражати свої почуття, контролювати поведінку і власні емоційні реакції. Завдяки цьому спілкування стає більш ефективним, а стосунки як в професійній діяльності так і в особистому житті – гармонійними. Особливо це важливо для майбутнього вчителя.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів вивчення проблеми й засвідчує необхідність її подальшої розробки за такими най-

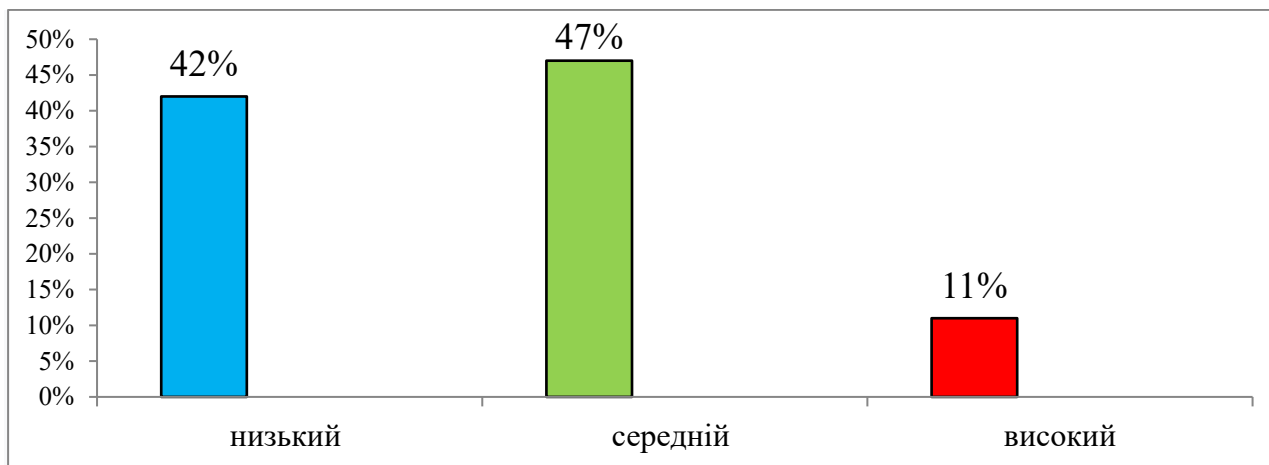
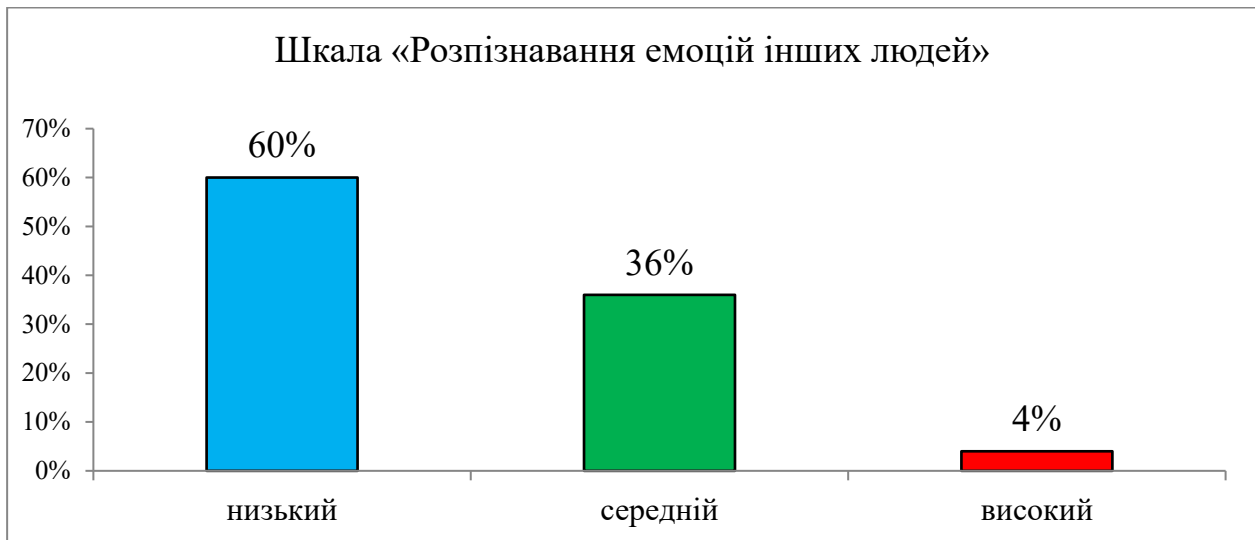
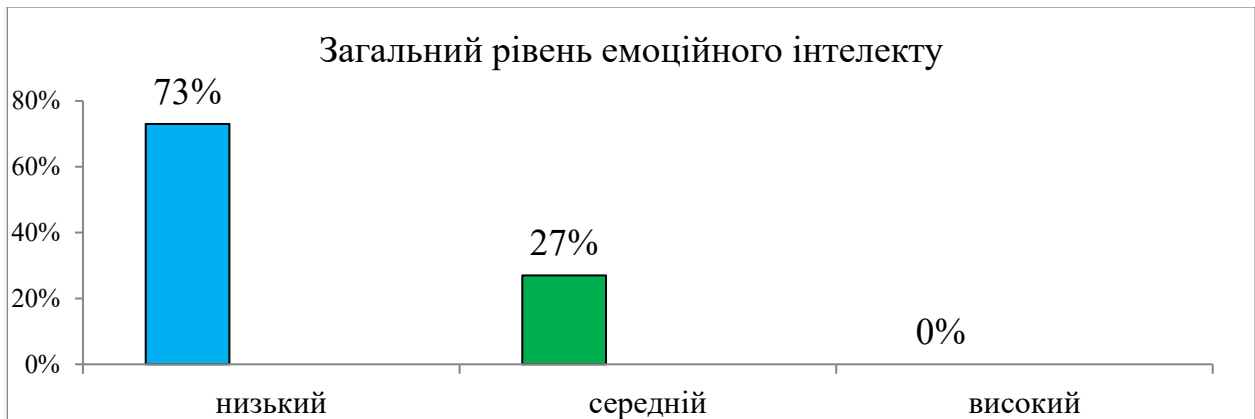

Рис. 4. Співвідношення узагальнених показників емпатії у досліджуваних першокурсників, n=58

Рис. 5. Співвідношення узагальнених показників за шкалою «Розпізнавання емоцій інших людей» у досліджуваних першокурсників, n=58

Рис. 6. Результати визначення загального рівня емоційного інтелекту у досліджуваних першокурсників, n=58

більш перспективними напрямками: дослідження гендерних особливостей розвитку емоційного інтелекту здобувачів вищої освіти майбутніх вчителів, вивчення впливу емоційного інтелекту на соціально-психологічну адаптацію майбутніх педагогів, розробка шляхів та засобів розвитку емоційного інтелекту та формування комунікативної компетентності в процесі ранньої професіоналізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Амплєєва О. М. Взаємозв'язок емоційного інтелекту з різними напрямками практичної психології. *Молодий вчений*. 2019. № 2 (66). С. 145–149.
2. Бреус Ю. В. Емоційний компонент у структурі освіти вищого навчального закладу. Гуманітарні аспекти формування особистості: збірник статей VI Всеукраїнської наукової конференції (м. Львів, 27 квітня 2012 р.). Львів, 2012. С. 277–287.
3. Верітова О. С. Концепція розвитку емоцій-

ного інтелекту майбутнього педагога вищої школи. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / редкол.: А. В. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя, 2019. Т. 2. Вип. 63. С. 49–54.

4. Гоулман Д. Емоційний інтелект / пер. з англ. Л. Гумецької. Х.: Віват, 2020. 512 с. (Серія «Саморозвиток»).

5. Дерев'янка С. П. Емоційний інтелект як чинник соціально-психологічної адаптації особистості до студентського середовища : автореф. дис. ...канд. психол. наук : 19.00.05. Київ, 2009. 20 с.

6. Казанжи М. Й. Психологічні особливості осіб з різним типом фасиліативності : дис. ... канд. псих. наук : 19.00.01. Одеса, 2007. 190 с.

7. Калошин В.Ф. Емоційний інтелект – головний показник ефективності використання людських ресурсів. *Практична психологія та соціальна робота*. 2008. № 4. С. 54–63.

8. Кулик Н.А., Гільова Л.Л. Емоційний інтелект: аналіз сучасних західних досліджень. *Проблеми*

сучасної психології. 2018. Вип. 39. С. 79-90.

9. Милославська О. В. Емоційний інтелект як складова комунікативної компетентності студентів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Харків, 2011. 19 с.

10. Носенко Е. Л., Коврига Н. В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції. Монографія. Київ : Вища школа, 2003. 159 с.

11. Психологические тесты онлайн. Тест эмоционального интеллекта (Н. Холл). Режим доступа – <https://psytests.org/emotional/hall-run.html>

12. Психологические тесты онлайн. Эмоциональный потенциал личности (И. Юсупов). Режим

доступа – <https://psytests.org/emotional/hall-run.html>

13. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х.: Прапор, 2007. 640 с.

14. Feldman Barrett L. How Emotions Are Made: The Secret Life of the Brain / Lisa Feldman Barrett. Boston: Houghton Mifflin Harcourt. 2017. 448 p.

15. Mayer J.D., Salovey P. The intelligence of emotional intelligence // Intelligence. – N.Y., 1993. – P. 433-442.

16. Payne W.L. A study of emotion: developing emotional intelligence. PH.D. The union for experimenting colleges and universities, United States – Yellow Springs, Ohio, 1985. Режим доступа – <http://eqi.org/payne.htm>